

Don Cherry. Forrás: Gramofon – archív

 Máté J. György

Azok a szép napok!

Amerikai free jazz Franciaországban

2. rész

Az amerikai free jazz felbukkanása Franciaországban helyi esztétikai és politikai viták kereszttüzébe helyezte a műfajt. A kritikusi csatározásokból azonban mégis győztesen kerültek ki a főként fekete muzsikusok, akik a számozott Actuel-lemezeken megjelenési lehetőséget kaptak.

A '60-as évek dereka előtt a francia jazzközönség jobbra csak lemezekről ismerhette a free irány nevezetesebb amerikai képviselőit. Az áttörést 1965 hozta meg, amikor júniusban Don Cherry hosszabb ideig vendégszerepelt a párizsi Chat qui pêche klubban. Egy hónappal később Steve Lacy lépett fel a La Bohème-ben, majd novemberben, nagy várakozások után, Ornette Coleman koncertjére került sor a La Mutualité-ban. A következő év is kínált jó programokat: Coleman újabb műsorát márciusban, majd Cecil Taylor többszöri előadását az év utolsó hónapjaiban. Közben Albert Ayler szintén elvetődött Párizsba, ugyancsak novemberben: a párizsi jazzfesztiválon adott sok vitát kiváltó koncertet.

Az amerikai szabad improvizátorok játéka a fogékony helyi zenészekre is ihlető hatással volt: Cherry francia kísérői – François Tusques, Bernard Vitet, Beb Guerin és Jacques Tholot – (Coleman után szabadon!) *Free Jazz* címmel készített lemezt, amelyet az algériai énekes Marcel Mouloudji független kiadója publikált. Ám az albumon nem egészen az szólt, amit címe ígért: sokkal inkább nevezhetjük kísérleti *third stream*-lemeznek, mely sokat köszönhet az európai klasszikus hagyományoknak.

A szaksajtó is élénken reagált az eseményekre: a *Jazz-Hot* 1965 februárjától cikksorozatban mutatta be a free nagyságokat, az első portré Cecil Taylorról szólt. A lap fő riválisa, a *Jazz Magazine* pedig két különszámot szentelt az avantgarde jazzkezdeményezéseknek. A francia jazzszaksajtóban feltűnt egy új kritikus generáció, amely radikálisan a free jazz ügye mellé állt, nem egyszer az idősebb szakemberekkel szemben. Fő olvasmányuk Amiri Baraka volt, akinek *A blues népe* című könyvét még magyarul is kiadták. Baraka jelenlétét a korabeli francia kultúrában több színielőadás is támogatta a Théâtre de Poche-ban, sőt, az egyik bemutató egy részlete feltűnt Jean-Luc Godard *Hímnem/nőnem* című filmjében is (1966). Az újabb jazzkritikusok művei közül most csak az óriási visszhangot keltett *Voyage au bout de la new thing (Utazás a new thing mélyére)* című cikket idézzük fel, Jean-Louis Comolli írását, amely a *Jazz Magazine* 1966 áprilisi számában jött le. A cikk világosan utalt a francia kolonializmus válságáról szóló Céline-regényre (*Utazás az éjszaka mélyére*), valamint átvette Baraka komplex elméletét az afroamerikai szabad zenéről, amelyet nem szabad pusztán esztétikai ítélet alá vonni, hiszen közgazdasági-politikai üzenetet is hordoz amellest, hogy kihívást jelent hagyományos esztétikai normáinkkal szemben. E nézetek nem álltak távol a korabeli liberális és baloldali francia értelmiség anticolonialista beállítottságától sem: ne feledjük, egyedül 1960-ban tizenegy volt fekete-afrikai francia gyarmat nyerte el függetlenségét, például Szenegál, Niger és Gabon, de az algériai háború is csupán három évvel az 1965-ös „áttörés” előtt fejeződött be. A gyarmaton született, azaz *pied-noir* Comolli írása a barakai inspirációnak megfelelően erősen politikus élű volt, elsősorban a francia pártok elhibázott gyarmati politikájának kritikája, egyfajta *tiers-mondisme* érződött rajta.

A Comolli-cikk keltette parázs viták ismertetése helyett most csak Michel Dorigné 1968-as *Jazz* című könyvére utalunk, mely talán a párizsi free koncertek hatására is, amellest érvelt, hogy a jazz elvesztette egy bizonyos etnikai csoporthoz és földrajzi helyhez kötöttségét. Ugyanakkor az amerikai zenét játszó európaiakban alkalomadtán felvetődött, mennyire *sajátjuk* a művészet, amelyet művelnek. Ez a gond tükröződik Michel Portal egy 1968-as interjújában (*Jazz-Hot*), ahol felveti: a francia free zenészek szolidárisak ugyan az amerikai feketék polgárjogi küzdelmeivel, de ez a zene mégiscsak ízig-vérig fekete, hisz a feketék közösségében született és fejlődött, sajátos politikai és ideológiai helyzetben, vagyis amikor egy francia játssza, *lopott zenét* szólaltat meg („nous jouons une musique volée”). Portal úgy érzi, a francia zenész az algériai háború befejezése után át sem érezheti már mindazt, amit a free zene társadalmi kontextusa jelent. Ez nem egészen állja meg a helyét, hiszen Algéria függetlenedése után több mint egy millió *pieds-noirs* repatriált, nem beszélve a fekete-afrikai bevándorlók tömegéről, akiket mint volt gyarmati lakosokat Párizs szívesen látta, ám miután letelepedtek, diszkriminációk sorával találtak szembe magukat.

Mindez messzire vezet témánktól. Térjünk vissza a cikkünk első részében már említett BYG kiadóhoz, illetve az 1969-től sorozatban megjelentetett Actuel-lemezekhez, amelyeken sok, ma már részben ritkaságnak számító free és avantgarde hanganyag vált hozzáférhetővé.

A kiadó zenei tanácsadójaként működő Claude Delcloo gyakorlatilag egymást érő felvételeket biztosított a Párizsba hívott zenészek számára, akik állandó fluktuációban használták a stúdiót, majd, amikor alkalom adódott, klubfellépéseken fejezték be a napot. Végül 53 számozott album állt össze Delcloo műhelyében, ezek zömét 1969 nyarán rögzítették. Az 1-es számú Actuel-albumon Don Cherry és Ed Blackwell duója (*Mu Part 1*) volt hallható. A kiadó néhány esetben személyesen a muzsikuskhoz fordult hanganyagért, ez történt Sun Ra és Paul Bley esetében. És az is megesett, hogy nem a BYG stúdiójában rögzített anyag került az LP-re (például a 38-as kiadványon Archie Shepp és a Full Moon Ensemble antibes-i fellépése hallható). Az Actuel-sorozat törekedett más műfajok (kortárs zene, progresszív rock) népszerűsítésére is, de Delcloo ízléséhez a szabadjazz állt a legközelebb, így a lemezek döntő többsége is ezt az irányzatot képviselte.

A BYG-kiadványok Sun Ra Saturnja és az ESP-Disk mellett a free jazz korai éveinek egyik meghatározó hangdokumentum-sorozatát jelentették. Claude Caudron egységes grafikájú borítói e zenék lényegi egységét voltak hivatva érzékeltetni. Az értékörző hívek ma is féltő tisztelettel helyezik lemezejátszójukra a művészi szabadságot árasztó fekete korongokat.